

Hagyomány és korszerűség / Tradition and modernity

Protestáns középiskolák Székelyföldön
[Protestant Secondary Schools in Transylvania]

Hungarian Educational Research Journal
2017, Vol. 7(Supplement 2) 95–104
© The Author(s) 2017
<http://herj.lib.unideb.hu>
Debrecen University Press

Tódor Imre⁷¹

Absztrakt

Jelen tanulmányunkban a történeti szempontot követve elemezzük a rendszerszintű oktatáspolitikai, oktatásirányítási folyamatok hatását a kisebbségi magyar oktatásra, s ezen belül nyomon követjük a felekezeti (esetünkben protestáns) oktatás belső, önszerveződésen alapuló oktatáspolitikáját, oktatásirányítási gyakorlatát. Tanulmányunk első részében röviden a felekezeti oktatás előzményeit, az 1948-as oktatási törvény hatásait, vázoljuk fel. Tanulmányunk második részében a kommunizmus utáni időszakban újraindult protestáns felekezeti iskolák jelenét, lételeményeit mutatjuk be három korszakra bontva (1990-1996, 1996-2006, 2006-2016) az új oktatási törvény, valamint a szaktárcával kötött protokollumban foglaltak mentén.

Kulcsszavak: kisebbségi oktatás, felekezeti oktatás, protestáns egyház középiskolái, Székelyföld

Abstract

In the present paper we analyse the impact of the systemic education policy and education management processes on the Hungarian minority education from a historical point of view, and within it, we monitor the inner education policy and education management practice of the denominational (in our case, Protestant) education based on self-organisation. In the first part of our paper, we briefly outline the background of the denominational education, the effect of the Education Act of 1948. In the second part of the paper, we present today's possibilities of existence of the denominational schools re-started in the period following the communist regime, broken down into three periods (1990-1996, 1996-2006, 2006-2016), along the new Act on Education as well as their protocol with the ministry.

Keywords: minority education, denominational education, high schools of the Protestant Church, Seklerland

⁷¹ University of Debrecen, Debrecen (Hungary), Email address: imretodor@gmail.com

Bevezetés

Ahhoz, hogy a Székelyföldön önállóan, egytagozatú, magyar nyelvű felekezeti (esetünkben protestáns) oktatást a maga teljességében megérthessük, azt csakis a romániai oktatási rendszer egészének az összefüggésébe állítva (*makroszintű tényező*) tehetjük meg. A logikai struktúrát a kisebbségi oktatás (ezen belül is a magyar kisebbségi oktatás, mely a romániai oktatás egyik formája) felvázolása követi, melyben a protestáns egyház (református és unitárius) védnöksége alatt működő, Székelyföldön székelő középiskolái (*mezoszintű tényező*) kerülnek kutatásunk és elemzésünk fókuszába.

A kilencvenes évek elejétől (rendszerváltás/kommunizmus utáni periódus) napjainkig többféle korszakolást alkalmazhatunk, attól függően, hogy mit is teszünk meg elemzésünk tárgyának.⁷² Az elmúlt 26 évet felölelő periódus három részre történő korszakolásának rendezői elvét három tény indikálta: egyrészt az oktatási törvények és curriculumok megjelenése azok alkalmazásai (1. A reform előtti (*prae*) időszak: 1990-1996, 2. A reform megjelenése és kiterjesztése: 1996-2006, 3. A reform utáni (*post*) módosítások időszaka: 2006-2016). Másrészt a kormányváltások ideje és az RMDSZ⁷³ politikai/kormányzati szerepvállalásának alakulása (1996-2008, 2009-2012),⁷⁴ harmadrészt a romániai népszámlálás ideje (1992, 2002, 2011) indikálta.

Az 1948-as „oktatási reform” és annak a felekezeti oktatásra történő kihatásai

Az 1948-ban kihirdetett proletárdiktatúra alkotmány,⁷⁵ mely tulajdonképpen csak öt évig (1952-ig) maradt hatályban, gyökeresen átalakította Romániát és a kisebbségi létet: államosítás, kollektivizálás, tervgazdaság, görög katolikus egyház ortodox egyházzal történő egyesítése stb.. Az alkotmány több helyen is, mint például a 24. cikkelyében, kitér a kisebbségi nyelveken történő oktatásra: „*a Román Népköztársaság biztosítja az együtt élő nemzetiségek számára az anyanyelv használatának jogát és az anyanyelvi oktatás minden fokozaton való megszerzését.*”⁷⁶ Az alaptörvény 27. cikkelyének második felében az áll, hogy: „*egyetlen vallásfelekezet, vallásos társulat vagy közösség sem nyithat vagy*

⁷² A felekezeti oktatás történetének felvázolása a kommunizmus előtti kor, a két világháború (1918-1948) közti időperiódus, vizsgálatát is előfeltételezi. Mindazonáltal jelen tanulmányunk csak a kommunizmus utáni korszakot, azaz az újrarendezés körüli és jelen léthelyzetét ismerteti és az előzményekről csak nagyon röviden reflektál a tanulmány első részében.

⁷³ Romániai Magyar Demokrata Szövetség, mely 1989. december 25-én alakult meg, a Romániában élő magyarok érdekvédelmét és közképviselését vállalta fel, és 1990 óta állandó a parlamenti jelenléte. [rmdsz.ro/page/magunkrol]

⁷⁴ Vö. Fóris-Ferenczi – Péntek: A romániai magyar közoktatás, különös tekintettel az oktatási nyelv(ek)re. In Bartha Csilla – Nádor Orsolya – Péntek János (szerk.): *Nyelv és oktatás kisebbségben. Kárpát-medencei körkép.* 74.

Az RMDSZ 1996-tól kezdődően több kormánykoalíciónak is tagja volt: 1996. december 16–1999. december 22.; 1999. december 22–2000. december 28.; 2000. december 28–2004. december 29. (parlamenti támogatás); 2004. december 29–2007. április 5.; 2007. április 5–2008. december 22.; 2009. december 23–2012. április 27. [rmdsz.ro]

⁷⁵ Constituția Republicii Populare Romane 1948 In: *Monitorul Oficial* nr. 87 bis din 13 aprilie 1948. A proletárdiktatúra „Marx által, olykor Lenin által leggyakrabban használt kifejezés, amely a proletárforradalmat közvetlenül követő időszakra utal”. Vö. *Politikai filozófiák enciklopédiája.* 390.

⁷⁶ Constituția Republicii Populare Romane 1948 In: *Monitorul Oficial* nr. 87 bis din 13 aprilie 1948. Az 1952-es alkotmány a kisebbségi oktatásra vonatkozó passzusait szó szerint megismétli. A székelyek lakta területekből (Csík, Gyergyó, Udvarhely, Régen, Erdőszentgyörgy, Sepsiszentgyörgy, Marosvásárhely, Kézdivásárhely, Maroshévíz) pedig létrehozta a Magyar Autonóm Tartományt Marosvásárhely központtal. Vö. Constituția Republicii Populare Romane 1952. In: *Buletinul Oficial al Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romane* nr. 1 din 27 septembrie 1952. 19. és 82. cikkelyek.

*tarthat fenn általános jellegű tanintézetet, hanem csak a vallásgyakorlat személyzetét kiképző különleges iskolákat, állami ellenőrzés alatt.”*⁷⁷ Az alkotmány eme cikkelye tulajdonképpen a felekezeti iskolák államosítását hivatott előre jelezni, melyre pár hónap múlva sor is került. A felekezeti iskolák életében tehát gyökeres fordulat az 1948. augusztus 3-ával megjelent új közoktatási törvénnyel állt be,⁷⁸ amelynek alapján az ország valamennyi felekezeti iskolája állami tulajdonba és állami irányítás alá került.⁷⁹ Az 1948. évi alkotmány értelmében minden iskola feladata, minden szinten (óvodástól a felsőoktatásig) az ateista nevelés, mellyel nem lehetett összeegyeztetni a felekezeti iskolák fennmaradását. Ennek értelmében a vallást szétválasztották az iskolától, minden iskolából kitiltották a vallásoktatást, és a világnézeti nevelés alapjául a marxista dialektikus történelmi materializmust vezették be.

Az oktatási törvény alapján végrehajtott államosítás nemcsak az erdélyi történelmi egyházakat, hanem az ahhoz szervesen kapcsolódó kisebbségi magyar nyelvű oktatást is ugyanúgy érintette. A római katolikus egyházmegyéek (erdélyi – ma gyulafehérvári, nagyvárad, szatmári és temesvári) együttesen 468, a református egyházkerületek (erdélyi és királyhágómelléki) 531, az unitárius egyházak 34 és a magyar evangélikus egyház 8 felekezeti oktatási intézményt veszített el, azaz összesen 1 041 felekezeti iskolát államosítottak.⁸⁰ A magyar tannyelvű felekezeti iskolák 1947/1948-as tanévi beiskolázási adatai szerint is – az összes magyar tannyelvű elemi iskolák tanulóinak 45%-át, a főgimnáziumok diákjainak 75%-át, míg a tanító- és óvónőképzők tanulói bázisának 56%-át teszik ki – kiemelt helyet foglal el a kisebbségi oktatásban.⁸¹ Ugyanakkor a törvény megszüntette mindazt, amit a II. világháború után a magyar nyelvű oktatás számára (pl. önálló magyar tankerületek, speciális tantervek, magyar nyelvű tankönyvek, román nyelv harmadik osztálytól való tanulása stb.) biztosítottak.

Az unitárius egyház az 1930-as években 36 elemi, két középiskolát, teológiai akadémiát és egy leányotthont, valamint egy diákintézetet működtetett. Ezek mellett Székelykeresztúron 1932-ben megalapították a Téli Gazdasági Iskolát. A második bécsi döntés értelmében 1940-ben Magyarországhoz került Erdély északi része iskolahálózatából 33 elemi, két közép- és egy gazdasági iskola, valamint a Teológiai Akadémia került át. Dél-Erdélyben pedig 10 elemi iskolával maradt, de a román állami hatóságok diszkriminációs intézkedései megbénították azok működését is. A második világháborúban az unitárius egyház a hozzá tartozó megrongálódott templomokat és iskolákat felújította, majd 1945-ben ipari leánylíceumot alapított, amely egyedülálló volt a romániai magyar iskolahálózatban. Az egyházi iskolahálózat – a tanügyi reform hatályba való lépésekor – felszámolásakor 36 elemi, három középiskola, egy gazdasági iskola, egy leányotthon, egy diákintézet, valamint egyéb kulturális intézmények képezték

⁷⁷ Constituția Republicii Populare Romane 1948 In: Monitorul Oficial nr. 87 bis din 13 aprilie 1948.

⁷⁸ Decretul nr. 175/1948 pentru reforma învățământului. In: *Monitorul Oficial* nr. 177 din 3 august 1948.

⁷⁹ Decretul nr. 176/1948 pentru trecerea în proprietatea Statului a Bunurilor bisericilor congregațiilor, comunităților sau particularilor, ce au servit pentru funcționarea și întreținerea instituțiilor de învățământ general, tehnic sau profesional. In: *Monitorul Oficial* nr. 177 din 3 august 1948.

⁸⁰ Vincze Gábor: i.m. 196, 312.

⁸¹ Uo. 196.

tulajdonát, melyeket mind államosítottak. Az 1989-es változások után az unitárius egyház az 1948-ban betiltott iskolái közül ma kettő – a székelykeresztúri Berde Mózes és a kolozsvári Jánosi Zsigmond – működik, illetve Kolozsváron még egy óvoda bölcsődével.⁸²

A református egyház egyik kiemelt feladatának tekinti a felekezeti oktatás működtetését, melynek fenntartásáért, megőrzéséért hatalmas erőfeszítéseket mozgósított. Az állam 1922-ben a szászvárosi, székelyudvarhelyi és zilahi kollégiumoktól megvonta a nyilvánossági jogot, melyet később csak a zilahinak sikerült visszaszereznie. Így a kollégiumok közül öt (Nagyenyed, Kolozsvár, Marosvásárhely, Sepsiszentgyörgy, Zilah) tarthatta meg fiú-főgimnáziumát, Székelyudvarhelyen pedig tanítónőképző létesült helyette,⁸³ míg Szászvároson árvaház és szórványinternátust hoztak létre. A Partiumban Szatmáron működött még fiú-főgimnázium. Sipos Gábor leírása szerint 1927-ben indult meg a református oktatás a kolozsvári leány-főgimnázium új épületében, hasonló tanintézet működött Marosvásárhelyen és Sepsiszentgyörgyön is. További helyszíneken létesített a református egyház iskolákat: Brassóban egy négyosztályos kereskedelmi iskolát és leánygimnáziumot; Nagyváradon pedig tanítónőképzőt és leánygimnáziumot, míg Szatmáron szintén leánygimnáziumot és felső- kereskedelmi leányiskolát.⁸⁴

A református egyház fennhatósága alatt a kommunizmus után Székelyföldön négy helyszínen indult újra a felekezeti oktatás: Székelyudvarhelyen a Baczkamadarasi Kis Gergely Kollégiumban, továbbá Kézdivásárhelyen, Sepsiszentgyörgyön és Marosvásárhelyen a Református Kollégiumokban. Felekezeti oktatás a Partiumban három helyszínen: Szatmárnémeti Református Gimnázium, Nagyvárad Lórántffy Zsuzsanna Református Gimnázium, Zilahi Wesselényi Református Gimnázium; míg a szórványban egy helyszínen – Kolozsvári Református Kollégium – működik.⁸⁵

Az 1948-as „oktatási reform” az 1945 utáni intézkedésekhez képest etatista, centralizált jelleget öltött, így az 1920-as években foganatosított törvények szellemét követi; a magyar kisebbségre vonatkozó cikkelyeket tekintve pedig még drasztikusabbá vált. Etatista jellegéből adódóan az állam 1948-at követően egyre erőteljesebben avatkozott be az oktatásba, legyenek azok tartalmi, minőségi, humán erőforrási, infrastrukturális stb. kérdések. A felekezeti iskolákban oktató pedagógusok csak egy részét vették át az államosított iskolákba, majd azokat is a következő évek során lassan-lassan „leépítették”

⁸² Molnár B. Lehel: Az erdélyi unitárius egyház intézményrendszere. In: *Korunk*, 2002/április. 31–38.

⁸³ A Kolozsváron tartott 1927-es református egyházkerületi közgyűlés úgy határozott, hogy a székelyudvarhelyi kollégium – főgimnázium működését bizonytalan időre felfüggeszti és helyébe Nagyenyedről áthelyezi az ott 1917-ben létesült református tanítóképzőt. Vö. Szabó-Máthé Ildikó (szerk.): *Évfordulónkra 1670-1995. Benedek Elek Tanítóképző Székelyudvarhely*.

⁸⁴ Sipos Gábor: A romániai református egyház intézményrendszere a két világháború között. In: *Korunk*, 2002/április. 28–30.

⁸⁵ Hatházi Ferenc (szerk.): *Jussunkat követeljük*. 71–91.

és helyüket az állam ideológiáját és szellemiségét követő és hirdető, bár szakmailag hiányos ismerettel rendelkező, tanerővel „töltötték” fel.⁸⁶

A reform előtti időszak: 1990-1996

Az 1995-ös oktatási törvény megjelenéséig tulajdonképpen a kommunizmus idejében létrehozott 1978-as oktatási törvény volt „érvényben” különböző kormányrendeletekkel és minisztériumi határozatokkal⁸⁷ egyetemben. Az 1990-1996-os periódusban az RMDSZ nem képezi egyik kormánykoalíció részét sem, így ellenzéki szerepéből és parlamenti jelenlétéből adódóan azon van, hogy az anyanyelven folyó oktatást minden oktatási szinten érvényesítse.⁸⁸ Papp Z. Attila 1998-ban megjelent tanulmányában⁸⁹ e periódust két korszakra tagolja: az 1989 decembere és 1992 közti időszakot a „proklamált reform”, míg az 1992-1996 közti periódust a „populista reform” időszakának nevezi. Előbbi korszakot a jogi hiányosságok és a kommunista korszakot jellemző külső és tartalmi vonásaitól (magas heti óraszámok és magas osztálylétszámok csökkentése, egyenruha viseletének eltávolítása, tankönyvek politikamentessé tétele stb.) való megválás időszakaként értelmezi. A kezdeti periódusról B. Kovács András visszaemlékező írásából a következőket olvashatjuk:

„1990 januárjában tanulók ezrei iratkoztak át a téli vakáció után megnyíló új magyar osztályokba. Nőtt az önálló magyar általános iskolák száma, több évszázados középiskola nyerte vissza eredeti jellegét, a tantestületek demokratikus úton választottak igazgatókat, ahol mód volt rá – a szakoktatásba, valamint a történelem és földrajz tanításába is – bevezették az anyanyelvet, új szellemű diáktanácsok alakultak, hat éven keresztül minden ostoba tilalmat sutba vágta, szabadon építhették testvériskolai kapcsolataikat. E hat év mérlege pozitív, de korántsem kielégítő”.⁹⁰

Utóbbi korszakot (1992-1996) olyan nagy horderejű törvények hozatala jellemzi, mint az az 1991-es Alkotmány elfogadása (1992), Oktatási Törvény (1995), valamint az azt megelőző társadalmi és parlamenti vita. Oktatáspolitikai elemzők szerint (Vö. Papp Z., Fóris-Ferenczi stb.) ezen esszenciális törvények nem váltották be a remélt és kívánt reformo(ka)t, ugyanis az a centralizált oktatásirányítás mellett tette le voksát, és a teljes

⁸⁶ Itt elegendő a nagy múltú felekezeti főgimnáziumok évkönyveiben található tanári testületen belüli váltakozásait és névsorait akár a beszámolók alapján is nyomon követnünk. Vö. Váli Éva (szerk.): *Közös nevezőnk. Mozaikkockák egy iskola életéből 1945 – 1990.*; Szabó-Máthé Ildikó (szerk.): *Évfordulónkra 1670-1995. Benedek Elek Tanítóképző Székelyudvarhely*; Baróti László-Sándor: *A gyulafehérvári Római Katolikus Kántoriskola története, avagy az egyetlen egyházi gimnázium a diktatúra idején (1953-1990)* stb.

⁸⁷ 1990/521-es (Publicatã în Monitorul Oficial nr. 70-71 din 16.05.1990.), 1991/461-es (Publicatã în Monitorul Oficial nr. 157 din 25.07.1991.), 1994/54-es (Publicatã în Monitorul Oficial nr. 181 din 15.07.1994.) kormányrendeletek, melyek az RMDSZ 1994-es törvénytervezetével ellentétben inkább szűkítették az anyanyelvű oktatás lehetőségét, mintsem azt elősegítették volna. Itt elegendő az 1990/521-es kormányrendelet 43. cikkelyére utalnom, mely szerint a szakoktatás nyelve továbbra is a román: „*pregătirea de specialitate și tehnologică, precum și instruirea practică se realizează în limba română*”.

⁸⁸ Vö. Az RMDSZ törvénytervezete a nemzeti kisebbségek nyelvén történő oktatásról (1994). In B. Kovács: *Szabályos kivétel. A romániai magyar oktatásügy regénye: 1918, 1944–1948, 1996.* 309–312.

⁸⁹ Papp Z.: *A romániai magyar oktatás helyzete 1989 után.* 277–304.

⁹⁰ B. Kovács: *i.m.* 40.

oktatási rendszer strukturális megújítása helyett csak annak tartalmát érintő újításokat hajtott végre.

A reform megjelenése és kiterjesztése: 1996-2006

Az 1996-os parlamenti választások nyomán az RMDSZ – ahogyan azt fentebb már említettük – kormánykoalícióra lépett, így ebben a periódusban lehetősége nyílt egyrészt az 1995-ös oktatási törvény mentén beinduló oktatás reformjának tényleges életbeültetésére, másrészt az oktatási törvényben még nem foganatosított – főképp a kisebbségi (magyar) oktatás orvoslására – törvényjavaslatokat megfogalmazni, módosításokat végbevenni. Ezzel a kisebbségek nyelvén történő oktatás jellege túlpolitizáltsághoz vezetett, mely mindmáig érezhető. Az RMDSZ kormányzási szereplésének tudható be, hogy a kisebbségi oktatás ügyének intézését államtitkárság szintjére emelték, és ezt 1996 óta magyar államtitkár vezeti.⁹¹

A magyar közösség számára az oktatási törvényt módosító 1997/36-os sürgősségi kormányrendelet⁹² előírásai között olyanokat találunk, mint: biztosított az anyanyelven történő egyetemi felvételi, a román nyelv és irodalmat az elemi és általános iskola szakaszain sajátos tanterv és tankönyv mentén oktatják, a szakoktatás anyanyelven történhet, és így tovább. A módosítások egész sora vonatkozik a felsőoktatásra is, mely kedvező feltételeket biztosít az anyanyelven való oktatásra, tanulásra. A szórványban és a Partiumban a módosítások alkalmazása már nem működött oly gördülékenyen.⁹³

A reform utáni módosítások időszaka: 2006-2016

A makroszintű tényezők – mint fentebb kifejtett jogszabályok, települések adottságai stb. – keretén belül tárgyaljuk az iskolák fenntartóinak kérdéskörét is. Minden kutatás, amely az iskolatípusokra vonatkozó sajátosságokat vizsgálja, beleütközik az országonként eltérő fogalmi értelmezésekbe. A fenntartó (finanszírozó) és a működtető nem minden esetben esik egybe. Különösen igaz ez a romániai rendszerben a felekezeti oktatásra. Az iskolákhoz kapcsolódó alapítványok, szülő-egyesületek, amelyek bekapcsolódnak az iskola működtetésébe, az iskolát olyan intézménnyé alakítják, ami a köz- és magánszféra, állami, közösségi (akár egyházi), családi és egyéni érdekek erőterének metszéspontjába helyeződik.⁹⁴

Romániában a felekezeti oktatás működését szintén az 1/2011-es számú oktatási törvény szabályozza, mely hárompillérű – állami, magán és konfesszionális – oktatási formát említ. ⁹⁵ Továbbá megkülönböztet vokacionális (tehetségápoló) és konfesszionális

⁹¹ A kisebbségi oktatásért felelős államtitkárság hatáskörét az 1998/3359-es miniszteri rendelet jelölte ki.

⁹² Ez tulajdonképpen az 1999-es törvénymódosítás előzménye: 1999/151-es oktatási törvény módosítása. Aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 36/1997 pentru modificarea și completarea Legii învățământului nr. 84/1995. In *Monitorul Oficial al României* nr. 370 din 3 august 1999.

⁹³ A *Közoktatás* folyóirat 1997. októberi számában olvashatunk minderről bővebben.

⁹⁴ Pusztai: A társadalmi tőke és az iskola.

⁹⁵ pl. LEN 1. cikkely; 9. cikkely 2. bekezdése. A törvény összhangban van az Alkotmánnyal, mely kimondja: „Az oktatás minden fokon állami, magán és konfesszionális egységekben bonyolódik le, a törvény feltételei között.” (Románia Alkotmánya. 32. cikkely 5. bekezdés. In: Románia Hivatalos Közlönye, I. rész, 188/2003. szám.)

oktatást, viszont nem tisztázza a köztük rejlő tartalmi különbséget. A felekezeti (teológiai) iskolák vokacionális rendszerben működnek, így egy kategóriába tartoznak a katonai, sport, művészeti és pedagógiai iskolákkal,⁹⁶ melyek tulajdonképpen célja a hivatás ápolása/ tehetség gondozása. A nyugati mintához a konfesszionális fogalomhasználat közelít, amely a magániskolákkal van egy kategóriában (lásd pl. Németország, Ausztria stb.), mint olyan iskolatípus, amelyet bármilyen nonprofit szervezet létrehozhat és működtethet, ha a Romániai Köznevelés Minőségét Biztosító Ügynökség (ARACIP)⁹⁷ jóváhagyja.⁹⁸

Így tehát a Romániában működő felekezeti oktatás felemás helyzetben van, hiszen egyrészt állami fennhatóság alatt, állami finanszírozásból működik,⁹⁹ központilag meghatározott tantervvel; másrészt az intézmények a lehetőségekhez képest igyekeznek sajátos intézményi kultúrát megvalósítani (lásd lentebb tárgyalandó: *protokollumok*). A felekezeti oktatás szervezésére az 1/2011-es oktatási törvény 15-ös cikkelye vonatkozik,¹⁰⁰ mely sajnos változtatás nélkül került át a korábbi 84/1995-ös tanügyi törvényből, melynek értelmében csak líceumi szinten és a felsőoktatásban engedélyezett a felekezeti oktatás. Annak ellenére, hogy 1995-től több módosító szabályt sikerült életbe léptetni,¹⁰¹ amelyek alapján elemi és gimnáziumi szinten is lehetett felekezeti oktatást működtetni, az „új” törvény nem reflektál ezekre, így azok az új törvény életbe lépésével érvényüket veszítették.¹⁰²

Ezt a bonyolult egyházi és állami kapcsolatot részleteiben külön *protokollumok* szabályozzák.¹⁰³ Az egyházi intézmények a protokollumok értelmében kiteljesedő

⁹⁶ LEN 31. cikkely 1. bekezdésének c) pontja.

⁹⁷ Agenția Română de Asigurare a Calității în Învățământul Preuniversitar. [aracip.eu; www.edu.ro/ARACIP]

⁹⁸ LEN 60. cikkelyének 4. bekezdése

⁹⁹ Az új oktatási törvény 15. cikkely 2. bekezdésének értelmében bármely állam által elismert felekezet szervezhet magánoktatást/magániskolát. Az 1995-ös törvényben is ugyanígy szerepelt a rendelkezés, azzal a különbséggel, hogy ott a magániskola nem részesülhetett állami támogatásban. Ebből adódóan egy felekezeti iskola sem vonult ki az állami fennhatóság alól. Az új törvény viszont változtat a finanszírozás ügyében, ugyanis az ún. fejkvóta bevezetésével, amennyiben államilag akkreditált a magániskola, állami támogatásban részesíti az oktatás e szektorát is (LEN 9. cikkelyének 2. bekezdése). Ténylegesen a szaktárca a 2015/16-os tanévtől támogatja a magánoktatást is provizórikus jelleggel. Ebből adódóan az egyházak nem vállalták fel, hogy a felekezeti oktatást magániskolai/ „nem állami” formában szervezzék meg, mivel ez jelentős pénzügyi megterhelést jelentene minden egyházzal nézve.

¹⁰⁰ LEN 15. cikkelyének 1. bekezdése: „Az állam által hivatalosan elismert vallásfelekezetek az Oktatási, Kutatási, Ifjúsági és Sportminisztériumtól a vallásfelekezeti személyzetképzés szükségleteinek megfelelő sajátos oktatás megszervezését csakis a líceumi oktatásba beiratkozók számára kérvényezhetik a törvényi előírásnak megfelelően.” E cikkely lényegi változtatás nélkül veszi át kissé kozmetikázva az előző oktatási törvény passzusait.

¹⁰¹ Minderről a fentiekben szoltunk már.

¹⁰² Meg kell jegyeznünk, hogy mindez csak a magyar történelmi egyházakat érinti negatívan, ugyanis az ortodox egyház felekezeti oktatáson egyértelműen közép, illetve felsőfokú papképzést ért. Vö. Fóris-Ferenczi: Középfokú egyházi iskolák a romániai magyar kisebbségi oktatásban. 656-657. Ez újra visszarendezi a kilencvenes évekbeli állapotot, hiszen a római katolikus, református és unitárius egyházak 1990 óta követelik óvodáik vagy elemi iskoláik újraszervezését. Az új oktatási törvény alapján elkészült protokollum is ezt az elvet erősíti meg: a teológiai oktatás csak a líceumi (azaz a középiskolai) oktatás részét képezi és vokacionális jellegű.

¹⁰³ A Nevelési és Tudományos Kutatási Minisztérium a Vallásügyi Államtitkárság és az Egyházak (ortodox, római katolikus, protestáns) között az új Oktatási Törvény szellemében – 2014. május 29-én (ortodox egyház), 2015. március 18-án (református és unitárius egyházak), 2015. május 11-én (római- és görög katolikus egyházak) és 2015. június 3-án (evangélikus-lutheránus egyház) – megkötött Protokollum van érvényben, ugyanis a 2011-ben elfogadott oktatási törvény értelmében az oktatási szaktárának egy egyezményt kell aláírnia a Romániában elismert egyházakkal a felekezeti oktatásra vonatkozóan. Az oktatási minisztérium legutóbb 2000-ben kötött hasonló megállapodást az egyházakkal (első alkalommal 1993-ban került sor rá: 9484/1993 számú rendelettel), melyre a 2011-ben elfogadott új oktatási törvény is hivatkozik, mely annak életbe lépése után érvényét veszítette, ugyanis a régi tanügyi törvény alapján

jogkörrel rendelkeznek, mely bár önmagában minimális, de a centralizált romániai oktatásirányítás perspektívájából szemlélve mégis jelentős és egyfajta sajátos autonómiával való rendelkezésmódot jelöl. A továbbiakban a protokollumban foglaltak¹⁰⁴ – az intézményeket bizonyos autonómiával felruházó szabályozásai – közül említünk meg egy párat a közoktatásra vonatkozóan.

Elsősorban az iskolákat az egyházak is felügyelik, erkölcsi és anyagi támogatást nyújthatnak, azaz fennáll a kettős támogatás/finanszírozásra lehetősége is. Fontos azonban megjegyezni, hogy a finanszírozó sokkal kevesebbet jelent, mint az iskolafenntartás vagy iskolaműködtetés, ami a romániai oktatási rendszerben is fontos szempont. Bár finanszírozási szempontból árnyalatnyi a különbség az állami és a felekezeti iskolák között, viszont működésükben, belső légkörükben, nevelési koncepcióikban (sajátos valláserkölcsei szellemiség, a kevesebb diáklétszámból természetesen adódó egyénre szabott odafigyelés és „családiasabb” hangulat stb.) markáns különbségek lehetnek.¹⁰⁵ A magyar történelmi egyházak iskolái már a visszaszolgáltatott egyházi ingatlanban működnek és az állam – mivel az iskolák állami intézményűek – kénytelen bérleti díjat fizetni érte.¹⁰⁶ *Másodsorban* az iskolai hitoktatás és a vokacionális profil keretén belül működő teológiai tagozatok speciális (differenciált tanterv) tanterveinek összeállítását és annak tartalmát is, együttműködve az oktatási minisztériummal és a Vallásügyi Államtitkársággal, az egyházak hatáskörébe ruházza.¹⁰⁷ Itt gyakorlatilag arról van szó, hogy az általános kerettanterv mellett, mely a helyi tantervet is tartalmazza, mellékletként megjelenik a teológiai osztályok számára egy differenciált tanterv is, melynek aránya a felső osztályokban (11-12. osztályok) 37%-os arányú.¹⁰⁸

Harmadsorban az oktatási törvény és a protokollum értelmében csak azok taníthatnak felekezeti iskolákban, akik teljesítik egyrészt az állami előírást (elismert egyetemi oklevéllel rendelkeznek), másrészt az egyház ajánlásával is rendelkeznek.¹⁰⁹ A

kötöttség. A magyar történelmi egyházaknak – szemben az ortodox egyházzal, mely egy évvel korábban köthetett megállapodást – négy évet kellett várniuk az új egyezmény megkötéséig. Ez a tény azt is jelzi, mely a két protokollum szövegéből is kiderül, hogy amit az ortodox egyház szeretne, mintegy „kiharcolni” magának az vonatkozik, azt kell követnie a többi kis egyháznak is. A továbbiakban: *Protokollum*...

¹⁰⁴ Ministerul Educației Cercetării Științifice – Conferința Episcopilor din România – Secretariatul de Stat pentru Culte: *Protocol cu privire la predarea disciplinei religie (cultul romano-catolic de limba română, romano-catolic de limba maghiară și greco-catolic), în învățământul preuniversitar de stat, și cu privire la organizarea învățământului teologic catolic*. [http://www.culte.gov.ro/library/files/protocol_cult_catolic.pdf] (Megtekintés: 2017. január 22.) A Protestáns Egyházzal kötött egyezmény dokumentumát választottam elemzésül, de az formailag és elviekben teljesen megegyezik a többi felekezetek szerződéseivel.

¹⁰⁵ Fóris-Ferenczi: i.m. 661.

¹⁰⁶ *Protokollum* 16. cikkelye

¹⁰⁷ *Protokollum* 2. és 12. cikkelyei

¹⁰⁸ Anexa 2 la Ordinul ministrului educației, cercetării și inovării nr. 3608/3.IV. 2009.

[http://programe.ise.ro/Portals/1/Curriculum/Pl_cadru-actuale/Liceu/6_OMECL_3608_2009_Anexa%202%20-%20CD_clasele%20a%20XI-a%20-%20a%20XII-a,%20filiera%20vocationala.pdf] (Megtekintés: 2017. január 22.) A magyar nyelvű római katolikus iskolák differenciált tantervét a 22. oldalon találjuk. Az egységes érettségi vizsga tantárgyai viszont kedvezőtlenül hatnak a teológiai osztályba járó tanulók számára, ugyanis a teológiai jellegű tárgyakból (szakuknak megfelelő tantárgyak) nem vizsgázhatnak, hanem számukra is az állami iskolák humán profilú tantárgyai a kötelezőek, melyeket szakjukból adódóan kevesebb óraszámban tanulnak.

¹⁰⁹ *Protokollum* 4. cikkelyének 1. bekezdése, valamint 14. cikkelyének a) bekezdése. Csak olyan személy oktathatja a vallást, mint tantárgyat és csak olyan személy oktathat felekezeti iskolában (tantárgytól függetlenül), akinek frásos

felekezeti iskola tehát befolyásolni tudja a tanári kar összetételét, ugyanis azt választhatják, akit a legmegfelelőbbnek tartanak, ami az iskola normáinak követése és közvetítése, valamint az értékteremtés, értékközvetítés szempontjából is jelentős. *Negyedsorban* a diákok kiválasztásában is vannak (korlátozott) lehetőségei a felekezeti iskoláknak, ugyanis a teológiai profilú osztályokba az iskola saját maga szervezhet „felvételt”. Minden más profilú osztályba azonban a központosított számítógépes elosztás érvényes a jelen felvételi rendszerben.¹¹⁰ Úgy véljük, hogy mindezen tényezők jelentősen befolyásolhatják mind a szülők, mind a tanulók iskolaválasztási döntéseit.¹¹¹

Felhasznált irodalom

- B. Kovács András (1997): Szabályos kivétel. A romániai magyar oktatásügy regénye: 1918, 1944–1948, 1996. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest – Kolozsvár.
- Baróti László-Sándor (2003): A gyulafehérvári Római Katolikus Kántoriskola története, avagy az egyetlen egyházi gimnázium a diktatúra idején (1953-1990). In Uő (szerk.): Gyulafehérvár, az erdélyi püspökök székhelye. A gyulafehérvári Gróf Majláth Gusztáv Károly Líceumi Szeminárium Évkönyve. Státus Kiadó, Csíkszereda. 98–127.
- Fóris-Ferenczi Rita (2005): Középfokú egyházi iskolák a romániai magyar kisebbségi oktatásban. *Educatio* 3: 655–663.
- Fóris-Ferenczi Rita – Péntek János (2011): A romániai magyar közoktatás, különös tekintettel az oktatási nyelv(ek)re. In Bartha Csilla – Nádor Orsolya – Péntek János (szerk.): *Nyelv és oktatás kisebbségben. Kárpát-medencei körkép.* Tinta Könyvkiadó, Budapest. 73–131.
- Közoktatás folyóirat. 1997. októberi lapszáma. RMDSZ-EMKE, Csíkszereda.
- Hatházi Ferenc (1996) (szerk.): Jussunkat követeljük. RMDSZ Művelődés- és Egyházügyi Főosztálya
- Hitseker Mária (2003) (szerk.): Politikai filozófiák enciklopédiája. Kossuth Kiadó, Budapest.
- Molnár B. Lehel (2002): Az erdélyi unitárius egyház intézményrendszere. In: *Korunk*, 2002/április. 31–38.
- Papp Z. Attila (1998): A romániai magyar oktatás helyzete 1989 után. *Magyar Kisebbség*: 3-4. 277–304.
- Pusztai Gabriella (2009): A társadalmi tőke és az iskola. Új Mandátum Kiadó, Budapest.
- Sipos Gábor (2002): A romániai református egyház intézményrendszere a két világháború között. In: *Korunk*, 2002/április. 28–30.
- Szabó-Máthé Ildikó (1995) (szerk.): *Évfordulónkra 1670-1995.* Benedek Elek Tanítóképző Székelyudvarhely. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda.

ajánlása/jóváhagyása van a megyéspüspöktől. Ez kulcsfontosságú, ugyanis Romániában a tanári állások betöltése centralizált jellegű, azaz az adott tanintézménynek semmilyen beleszólása nincs, hogy kit alkalmazzanak.

¹¹⁰ A jelenleg is érvényben levő *Módszertan* (4802/31.08.2010) értelmében a VIII. osztály végzőseinek IX. osztályba, nappali tagozatra való beíratása (azok kivételével, akik tehetségpróbát igénylő osztályokba, pl. teológia, művészet stb., speciális oktatásba vagy romák számára fenntartott helyekre jelentkeznek) *számítógépes elosztással* történik. Az elosztás a felvételi médiák (az országos értékelésen – román nyelv, [anyanyelv], matematika írásbeli vizsgák – elért általános média 75%-ból és az V-VIII. osztály átlagának 25%-ból tevődik össze) csökkenő sorrendje szerint, a jelentkező ágazat, profil, szak vagy képzési terület választása (opciója) alapján, az állami oktatási intézmények számára a beiskolázási tervekben jóváhagyott helyekre, történik. A fenti eljárástól eltérő beiratkozás a vokacionális líceumi osztályok esetében létezik, ahol a *Módszertan* tehetségpróbákat (probe de aptitudini) ír elő.

¹¹¹ Vö. Murvai: The Place of Denominational Schools in The Hungarian Education of Romania. In Pusztai (szerk.): *Education and Church in Central and Eastern Europe at First Glance.* 105–114.; Szolár: Romanian Church-related Higher Education in Comparative Perspective. In Pusztai (szerk.): *Religion and Higher Education in Central and Eastern Europe.* 39–53.

Váli Éva (2005) (szerk.): Közös nevezőnk. Mozaikkockák egy iskola életéből 1945 – 1990. Tipographic, Csíkszereda.

Vincze Gábor (1999): Illúziók és csalódások. Fejezetek a romániai magyarság második világháború utáni történetéből. Státus Könyvkiadó, Csíkszereda.

Dokumentumok

Constituția Republicii Populare Romane 1948 In: *Monitorul Oficial* nr. 87 bis din 13 aprilie 1948.

Decretul nr. 175/1948 pentru reforma învățământului. In: *Monitorul Oficial* nr. 177 din 3 august 1948.

Decretul nr. 176/1948 pentru trecerea în proprietatea Statului a Bunurilor bisericilor congregațiilor, comunităților sau particularilor, ce au servit pentru funcționarea și întreținerea instituțiilor de învățământ general, tehnic sau profesional. In: *Monitorul Oficial* nr. 177 din 3 august 1948.

Constituția Republicii Populare Romane 1952. In: *Buletinul Oficial al Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romane* nr. 1 din 27 septembrie 1952.

1990/521-es kormányrendelet. In: *Monitorul Oficial al României* nr. 70-71 din 16.05.1990.

1991/461-es kormányrendelet. In: *Monitorul Oficial al României* nr. 157 din 25.07.1991.

1994/54-es kormányrendelet. In: *Monitorul Oficial al României* nr. 181 din 15.07.1994.

1995/84-es oktatási törvény. Republicata In: *Monitorul Oficial al României* nr. 606 din 10.12.1999.

1999/151-es oktatási törvény módosítása. Aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 36/1997 pentru modificarea și completarea Legii învățământului nr. 84/1995. In *Monitorul Oficial al României* nr. 370 din 3 august 1999.

2010/4802-es rendelet. Organizarea și desfășurarea admiterii în învățământul liceal de stat, pentru anul școlar 2011-2012. [<http://oldsite.edu.ro/index.php/articles/14197>] (2016.11.26)

2011/1-es oktatási törvény. Legea Educației Naționale (Legea nr. 1 din 5 ianuarie 2011). In: *Monitorul Oficial al României* nr. 18 din 10 ianuarie 2011.

Anexa 2 la Ordinul ministrului educației, cercetării și inovării nr. 3608/3.IV. 2009. 18-29. [http://programe.ise.ro/Portals/1/Curriculum/Pl_cadru-actuale/Liceu/6_OMECL_3608_2009_Anexa%20%20-%20CD_clasele%20a%20XI-a%20-%20a%20XII-a,%20filiera%20vocationala.pdf] (Megtekintés: 2017.01.22.)

Az RMDSZ törvénytervezete a nemzeti kisebbségek nyelvén történő oktatásról (1994). In B. Kovács András: *Szabályos kivétel. A romániai magyar oktatásügy regénye: 1918, 1944–1948, 1996.* 309–312.

Protocol cu privire la predarea disciplinei religie (cultul romano-catolic de limbă română, romano-catolic de limbă maghiară și greco-catolic), în învățământul preuniversitar de stat, și cu privire la organizarea învățământului teologic catolic.

[http://www.culte.gov.ro/library/files/protocol_cult_catolic.pdf] (2017.01.22)

România Alkotmánya In: *România Hivatalos Közlönye*, I. rész, 188/2003. szám.

Internetes források

Oktatási Minisztérium [www.edu.ro]

Romániai Közoktatás Minőségét Biztosító Ügynökség [www.aracip.eu]

Romániai Magyar Demokrata Szövetség [www.rmdsz.ro]